РОЛЬ УСНОІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2022–2025 РР.)

Дорохіна Т. Ф.
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри історії України, археології та краєзнавства
Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

На сьогодні усна історія є найпопулярнішим методом фіксації досвіду війни. Усноісторичні джерела об'єднують прямі/непрямі свідчення, які дозволяють робити висновки про шляхи формування історичної пам'яті. Мова йде про документування, фіксацію свідчень, запис розповідей очевидців про перебіг подій, поведінку ворога та повсякдення мешканців регіону в умовах воєнного стану.

Практична підготовка студентів у гуманітарних закладах вищої освіти є обов'язковою складовою навчального процесу, спрямованою на застосування теоретичних знань на практиці, формуванні професійних навичок та компетентностей, ознайомлення з реаліями обраного напряму роботи. Так, на історичному факультеті Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г. Шевченка (суч. – Навчально-науковий інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівського колегіуму» імені Т.Г. Шевченка) проведення етнографічної практики було започатковано у 1993 р. Передумовою для її впровадження став процес національного відродження, який розпочався після проголошення у 1991 р. незалежності України.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. докорінно змінило форми, методи та тематику етнографічних досліджень. Після залишення ворогом території Чернігівщини на початку квітня 2022 р. постало питання про обрання нових суспільно значущих напрямів досліджень у рамках літньої етнографічної практики. Директор Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського професор О.Б. Коваленко та завідувач відділу воєнно-історичних досліджень Інституту історії України НАН України доктор історичних наук, професор О.Є. Лисенко

запропонували керівникам практики обрати напрям дослідження «*Повсякденне життя населення Чернігівщини в умовах російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року*». В результаті колегіального обговорення були розроблені та затверджені два види опитувальників для різних категорій населення Чернігівщини: для мешканців населених пунктів, які перебували під тимчасовою окупацією ворога, і для жителів неокупованих територій [1; 2; 4; 10; 13].

Перша етнографічна практика в умовах воєнного стану відбулася у червні-липні 2022 р. у змішаному форматі – частина студентів проходила її за місцем проживання, а інша частина – у польових умовах. Четвертий рік поспіль напрям дослідження не змінювався, проте з кожним роком додавалися нові опитувальники для респондентів: 2023 р. – для тимчасово переміщених громадян, які виїжджали в інші регіони чи за кордон; 2024 р. – для співробітників Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка; 2025 р. – для волонтерів; «Дитинство під час війни (за матеріалами усноісторичних досліджень)»; «Дитинство в окупації – досвід війни».

Протягом 2022–2025 рр. усноісторичними дослідженнями були охоплені мешканці наступних територіальних громад Чернігівщини: Батуринської, Березнянської, Ічнянської, Київської, Киселівської, Козелецької, Коропської, Любецької, Малодівицької, Менської, Михайло-Коцюбинської, Новгород-Сіверської, Новобілоуської, Олишівської, Остерської, Ріпкинської, Седнівської, Сновської, Тупичівської, Холмської. Також було опитано мешканців міст Чернігова, Броварів та Славутича. Студенти, які проживають за кордоном, мали змогу провести опитування громадян України, котрі змушені були емігрувати за кордон [2; 4; 7; 8].

Зібраний матеріал охоплює наступні аспекти російської військової агресії: події на Чернігівщині на початку повномасштабного вторгнення, емоційно-психологічний стан мешканців територіальних громад в умовах воєнного стану, долання труднощів побутово-господарського характеру, розгортання волонтерського руху, прояви згуртованості та різних форм взаємодопомоги, випадки колаборації, зміни ціннісних орієнтирів населення області тощо [2; 7; 8; 10; 11; 12; 14].

Після проведення звітних конференцій учасники усноісторичних досліджень (студенти та викладачі) висвітлюють отриману інформацію на обласних, всеукраїнських та міжнародних наукових форумах, а також у збірнику студентських наукових праць «JUVENIA STUDIA», всеукраїнському науковому журналі «Сіверянський літопис», фаховому виданні з педагогічних наук «Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка», збірниках матеріалів наукових конференцій. Викладачі та студенти четвертий рік поспіль

беруть участь у Міжнародному воркшопі (конференції) «Війна, наука та емоції: (не)проговорене», організованому Управлінням культури та туризму Чернігівської міської ради, Чернігівським науково-дослідним центром антропології війни, Українською асоціацією усної історії. Співпраця Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Українського історичного товариства м. Будапешт, Дому Українських Традицій в Будапешті, Спілки української молоді в Будапешті, Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців вилилася у проведення науково-практичної конференції «Військові конфлікти у Європі XX – початку XXI ст.». Крім того, традиційним стало проведення тематичних Круглих столів «Об'єднані територіальні громади Чернігівщини в умовах російської військової агресії 2022 року за матеріалами усноісторичних досліджень» у громадах, де відбувалися етнографічні експедиції. До участі у заходах долучаються керівники громад, представники місцевого самоврядування, освітніх закладів, волонтерської спільноти та усі бажаючі мешканці населених пунктів.

На сьогодні актуальною видається робота із систематизації здобутих матеріалів, створення на їх основі електронного архіву. Так, у 2025 р. у Навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського створено Науково-дослідний центр усноісторичних досліджень, основною метою якого є розвиток усної історії як наукового-дослідного та освітнього напряму, збирання, упорядкування, аналіз, збереження та популяризація усних джерел. Серед основних завдань Центру виголошується створення і підтримка робочого архіву усноісторичних джерел (інтерв'ю, аудіо- та відеоматеріалів, транскриптів).

Отже, організована робота з усноісторичного дослідження допоможе формувати джерельну базу для створення узагальнюючих праць з історії російсько-української війни в регіоні та меморіалізацію цих трагічних подій, зберігати історичну пам'ять нашого народу.

Література:

1. Дорохіна Т. Використання методу усної історії в освітньому процесі: досвід Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського. *Матеріали науково-практичної конференції «Дев'яті Фльорівські читання»* / за редакцією Т. Янченко, О. Герасимчука ; технічний редактор А. Шматко. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. С. 70–74.

2. Дорохіна Т. Ф., Коваленко О. Б. З досвіду усноісторичних досліджень повсякденного життя мешканців Чернігівщини під час

російсько-української війни у 2022–2024 рр. *Сіверщина в історії України: наукове видання*. Ніжин. 2025. Вип. 18. С. 237–340.

3. Дорохіна Т., Коваленко О. Київська територіальна громада в умовах російської агресії (за матеріалами усноісторичних джерел). *Війна, наука та емоції: від інтерв'ю до пам'ятєтворення* : збірник матеріалів Міжнародної конференції (м. Чернігів, 21–22 лютого 2025 р.) / упор. та наук. ред. Світлана Маховська. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2025. С. 233–238.

4. Дорохіна Т. Ф., Коваленко О. Б. Організація роботи студентів з різновіковими групами населення під час етнографічної практики в умовах воєнного стану. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя :* електронний збірник матеріалів XII Міжнародних і XXIX Всеукраїнських педагогічних читань. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2022. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://inst-hist.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/elektronnyj-zbirnyk-suhomlynskyj-2022-1.pdf

5. Дорохіна Т., Коваленко О. Седнівська територіальна громада в умовах російської агресії за матеріалами усноісторичних свідчень. *Війна, наука та емоції: (не)проговорене* : збірник матеріалів Міжнародного воркшопу (м. Чернігів, 21–22 лютого 2024 р.) / ред. С. Маховська. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 202–208.

6. Дорохіна Т., Коваленко О. Село Черниш в умовах тимчасової російської окупації 2022 р. (за даними усноісторичних досліджень). *Сіверянський літопис* : науковий журнал. 2024. № 4 (178). С. 173–178.

7. Дорохіна Т., Коваленко О. Усні історичні джерела про повсякденне життя мешканців Чернігівщини під час російської агресії. *Війна, наука та емоції: (не)нові концепції і підходи* : збірник матеріалів круглого столу (м. Чернігів, 21–22 лютого 2023р.) / редакція та упорядкування С. Маховської. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2023. С. 28–32.

8. Дорохіна Т., Коваленко О. Усна історія сьогодення: події російсько-української війни на Чернігівщині у 2022–2023 роках. *Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації* : матеріали VI Міжнародної наукової конференції. 8–9 грудня 2023 р. Суми : Видавець ФОП Цьома С. П., 2024. С. 89–92.

9. Дорохіна Т., Коваленко О., Токарєв С. Мікроісторія війни: 36 діб окупації с. Тупичів на Чернігівщині. *Український історичний журнал.* 2023. № 4 (571). С. 25–42.

10. Дорохіна Т., Токарєв С. Етнографічна практика в Інституті історії: досвід та перспективи. *Вісник Національного університету*

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 24 (180). Чернігів : НУЧК, 2023. С. 157–169.

11. Дорохіна Т., Токарєв С. Зміна ціннісних орієнтацій мешканців Чернігівської області у період повномасштабної російської агресії 2022–2024 рр. за матеріалами усноісторичних досліджень. *Збірник статей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Культурна спадщина й ідентифікаційні процеси часів воєнного лихоліття: теоретичні та прикладні ракурси досліджень»* (Київ, 11–12 липня 2024 року). Київ : Видавництво ІМФУ, 2024. С. 187–195.

12. Токарєв С. Релігійні почуття населення Чернігівщини в умовах повномасштабної російсько-української війни (за матеріалами усноісторичних свідчень). *Війна, наука та емоції: від інтнрв'ю до пам'ятєтворення. Збірник матеріалів Міжнародної конференції* (м. Чернігів, 21–22 лютого 2025 р.) / упорядник та наук. / ред. Світлана Маховська. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2025. С. 239–250.

13. Токарєв С. Теорія і практика проведення польових усноісторичних досліджень в умовах воєнного стану. *Війна, наука та емоції: (не)проговорене* : збірник матеріалів Міжнародного воркшопу (м. Чернігів, 21–22 лютого 2024 р.) / ред. С. Маховська. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 197–201.

14. Щербина С. Дитинство під час російсько-української війни: виклики й адаптація. *Війна, наука та емоції: від інтнрв'ю до пам'ятєтворення* : збірник матеріалів Міжнародної конференції (м. Чернігів, 21–22 лютого 2025 р.) / упорядник та наук. ред. Світлана Маховська. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2025. С. 153–160.

ПУБЛІЧНА ІСТОРІЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОНЕСЕННЯ, ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТА ОСМИСЛЕННЯ МЕНТАЛЬНОЇ І КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РЕГІОНУ

Земзюліна Н. І.
докторка історичних наук, професорка,
професорка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

Публічна історія (public history) у сучасному гуманітарному дискурсі постає як важливий інструмент комунікації між академічним знанням і суспільством. У найзагальнішому визначенні,